

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics>

5. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.

2. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен бекітілген.

6. Bank for International Settlements and International Organization of Securities Commissions, Principles for financial market infrastructures, 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bis.org/cpmi/publ/d101a.pdf> (дата обращения 22.09.2018)

7. Директива 2007/64/ЕС Европейского парламента и Совета от 13 ноября 2007 г. «О платежных услугах на внутреннем рынке» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://www.cbr.ru/Queries/ UniDbQuery/File/48362/75](https://www.cbr.ru/Queries/UniDbQuery/File/48362/75) (дата обращения 22.05.2019)

ӘОЖ 336.225.67

ІРІ САЛЫҚ ТӨЛЕУШІЛЕРДІҢ МОНИТОРИНГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЛЫҚ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Самархан Гүлия Айдосқызы

guliya.samarkhan23@gmail.com

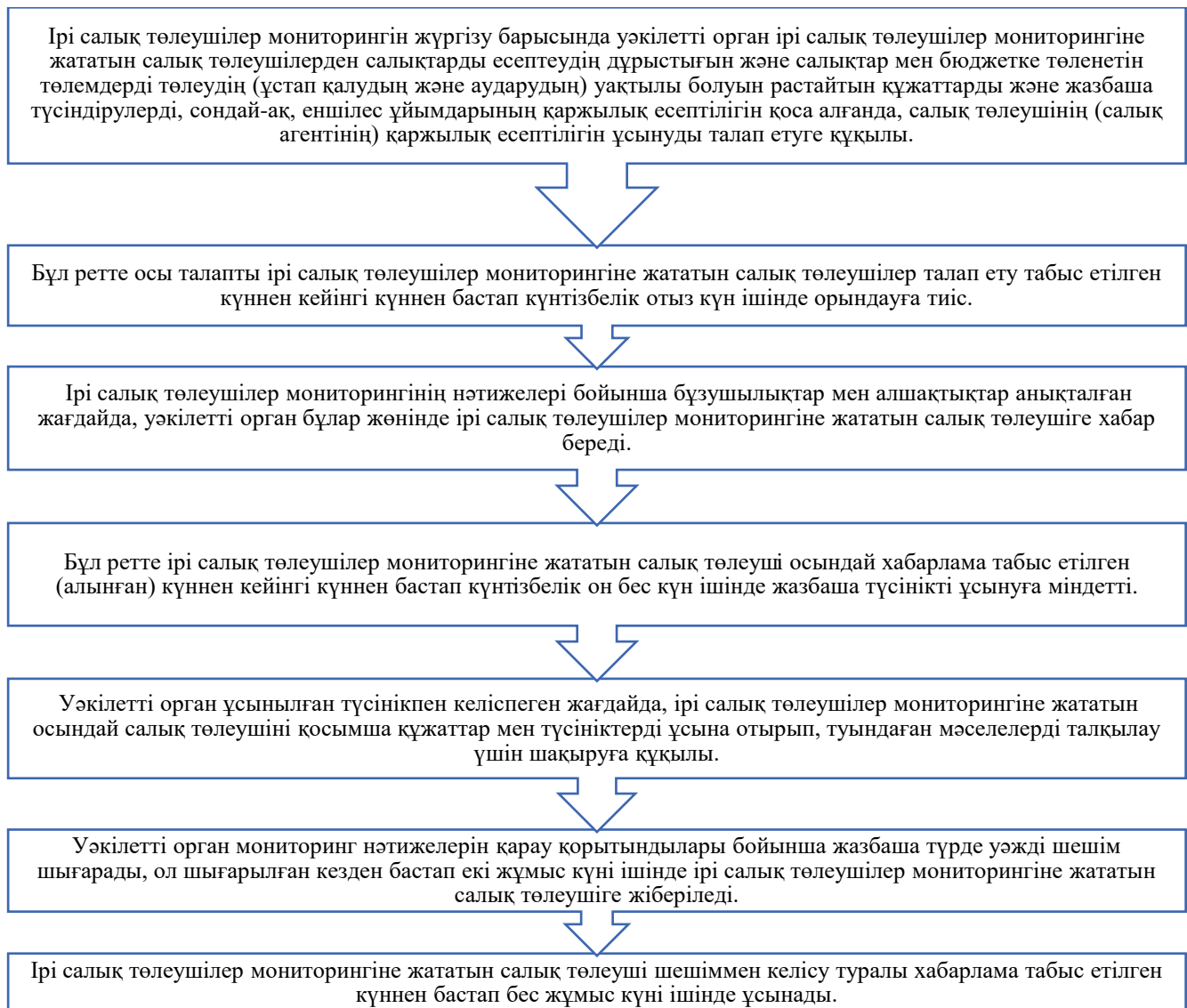
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
«Қаржы» кафедрасының магистранты Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі: Жағыпарова А.О.

Соңғы жылдары мемлекеттің салықтық әкімшілендіруге деген көзқарасы ғана емес, сонымен қатар бизнестің салыққа қатысты ұстанымы да айтарлықтай өзгерді. Бүгінгі таңда көптеген салық төлеушілер үшін басты мәселе – бухгалтерлік есеп объектілерін қалай дұрыс анықтау және салық базасын дұрыс есептеу. Мемлекет өз тарапынан әр түрлі реттеуші нормаларды ретке келтіру/кодтау және салық функциясын автоматтандыру арқылы басқаруды жеңілдетуге күш салуда. Осылайша, салық мониторингі форматына көшу салық төлеуші мен салық органының өзара іс-қимылын жеңілдетеді. Бизнестің салықтық мониторинг жүйесін енгізудің кем дегенде үш себебі бар. Біріншіден, қаржылық тәуекелдерді азайту. Белгілі бір операция бойынша салық органының дәлелді пікірін ала отырып, компания мүмкін айыппұлдар мен санкциялардан аулақ болады. Екіншіден, жаңа формат еңбек шығындары мен құжат айналымының көлемін айтарлықтай төмендетеді, өйткені барлық ақпарат алмасу желіге ауысады. Үшіншіден, салық мониторингі компанияның беделіне оң әсер етеді. Салық төлеуші бизнесті жүргізудің ашықтығын арттырады және мемлекет үшін неғұрлым сенімді және адал серіктес болып көрінеді.

Қазақстан Республикасының Салық Кодексінің 129-бабына сәйкес салықтық мониторинг ірі салық төлеушілер мониторингінен және деңгейлес мониторингтен тұрады [1].

2023 жылғы 1 қаңтардан бастап ҚР Премьер-Министрінің орынбасары - Қаржы министрінің 2022 жылғы 15 желтоқсандағы №1290 бұйрығы қолданысқа енгізілді, ол ірі салық төлеушілердің мониторингіне жататын салық төлеушілердің тізбесін бекітті.

Жалпы республика бойынша бекітілген тізбеге 354 салық төлеуші енгізілген. Тізбе ол қолданысқа енгізілген күннен бастап 2 жыл бойы қолданылады.

Сурет 1. Ірі салық төлеушілер мониторингін жүргізу тәртібі

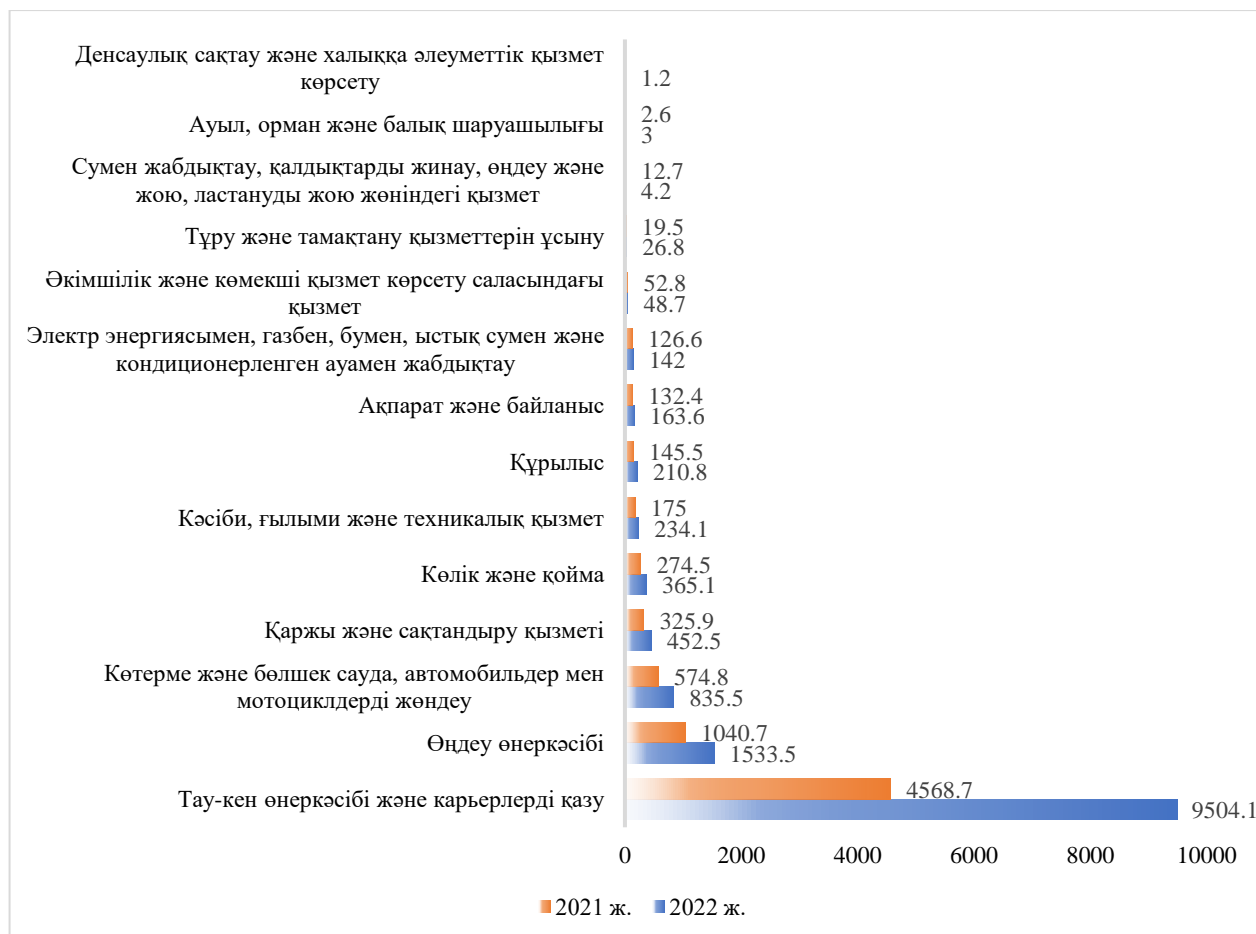
Ескерту – [1] дереккөзі бойынша автормен құрастырылған.

Салық Кодексінің 130-бабының 1-тармағына сәйкес ірі салық төлеушілердің мониторингіне, егер осы тармақта өзгеше белгіленбесе, мынадай шарттарға бір мезгілде сәйкес келген кезде СК-нің 241-бабында көзделген түзетуді есепке алмағанда, ең көп жылдық жиынтық табысы бар мемлекеттік кәсіпорындарды қоспағанда, коммерциялық ұйымдар болып табылатын салық төлеушілер жатады:

1) салық кезеңінің соңындағы тіркелген активтердің құндық баланстарының сомасы республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және ірі салық төлеушілердің мониторингіне жататын салық төлеушілердің тізбесі бекітілуге жататын жылдың аяғында қолданыста болатын кемінде 325 000 АЕК - ті құрайды;

2) қызметкерлер саны кемінде 250 адамды құрайды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша бұл ірі салық төлеушілер бюджетке 13,5 трлн теңге салық аударымдарын аударды. Дәстүр бойынша ең ірі салық төлеушілер тау-кен өнеркәсібі компаниялары болып табылады: 2022 жылы осы сектор бойынша салық аударымдарының жалпы сомасы 9,5 трлн теңгені құрады. Бұдан әрі өңдеу өнеркәсібі (1,5 трлн теңге) және сауда секторы (835,5 млрд теңге). Топ - 5 салаға қаржы және сақтандыру қызметі, сондай-ақ көлік және қоймалау кірді: тиісінше 452,5 млрд теңге және 365,1 млрд теңге [2].

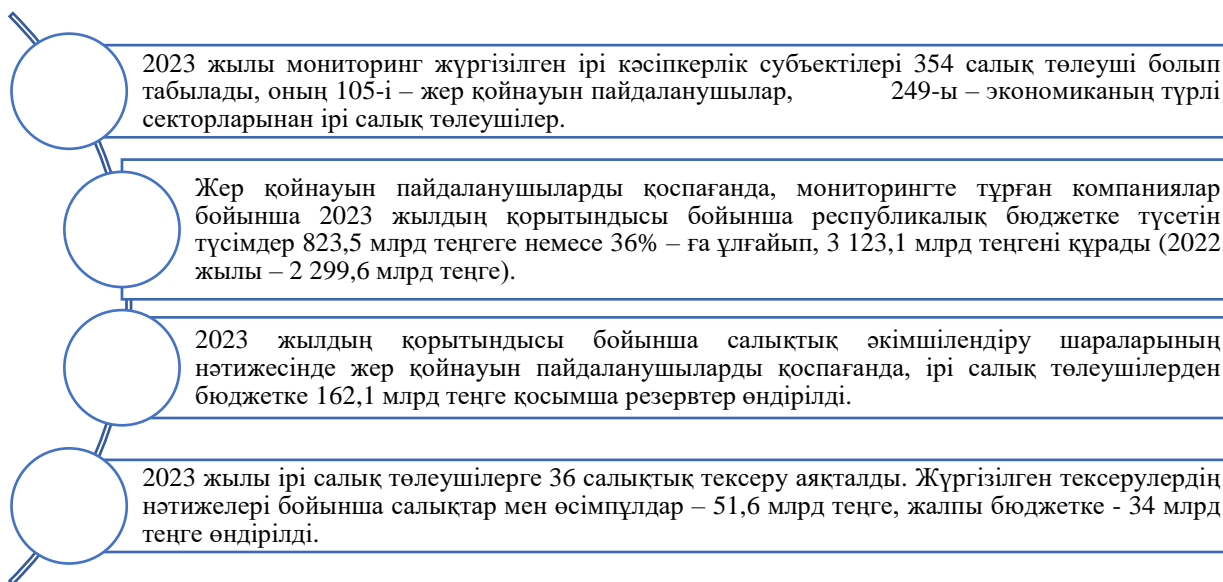
Сурет 2. Экономика салалары бөлінісінде Қазақстан Республикасының ірі салық төлеушілерінің салықтық төлемдері, млрд теңге
Ескерту – [2] дереккөзі бойынша автормен құрастырылған.

Әкімшілік сапасының жақсаруына «Тәуекелдерді басқару» АЖ көмегімен салықтық тексерулерді тағайындау әсер етті. Бұл жүйені қолдану тәуекелдің жоғары дәрежесіне жатқызылған салық төлеушілерге қатысты тексерулер тағайындалатын тәуекел дәрежесін бағалау көрсеткіштері негізінде салықтық тексерулер үшін ірі бизнес субъектілерін дәл іріктеуге мүмкіндік берді [4].

Жалпы алғанда, ең ірі 10 салық төлеушінің қатарына келесі компаниялар кірді:

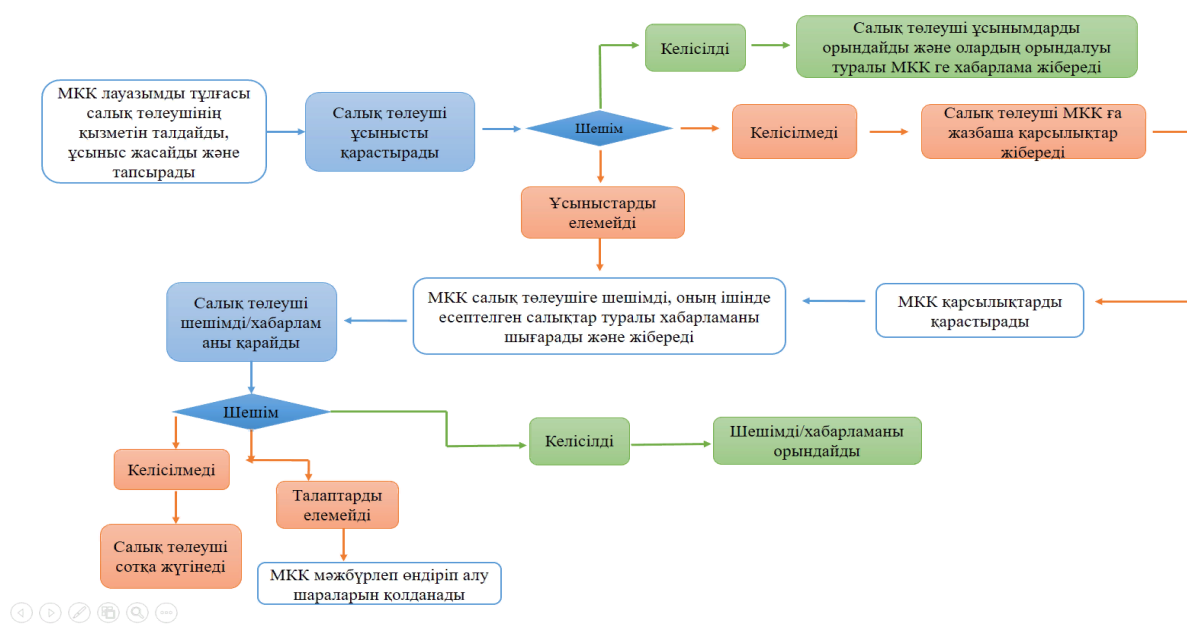
- «Теңізшевройл» – 4,6 трлн теңге;
- «Қарашығанақ Петролиум Оперейтинг Б. В.» – 1,4 трлн теңге;
- «Маңғыстаумұнайгаз» – 434,9 млрд теңге;
- «Өзенмұнайгаз» – 269,7 млрд теңге;
- «Норт Каспиан Оперейтинг Компани Н. В.» – 239,1 млрд теңге;
- «Қаражанбасмұнай» – 205,9 млрд теңге;
- «СНПС-Ақтөбемұнайгаз» – 190,2 млрд теңге;
- «Азия газ құбыры» – 166,5 млрд теңге;
- «Филип Моррис Қазақстан» – 161,8 млрд теңге;
- «Ембімұнайгаз» – 159,3 млрд теңге.

Елдегі ең ірі 10 салық төлеушінің 8-і шикі мұнай мен ілеспе газ өндірумен айналысады.

Сурет 3. 2023 жыл бойынша ірі салық төлеушілер мониторингі қорытындылары
Ескерту – [3] дереккөзі бойынша автормен құрастырылған.

Қазіргі уақытта Қаржы Министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті салықтық әкімшілендіруді жеңілдету бойынша үлкен жұмыс жүргізуде. Оңайлатудағы әлеует цифрлық шешімдерді енгізу және қашықтықтан әкімшілендіруді дамыту болып табылады, оның басымдығы жаңа жоба – көлденең мониторинг болып табылады. Көлденең мониторинг-бұл ірі салық төлеушілердің салық мониторингінің бөлігі болып табылатын салықтық бақылаудың жаңа түрі. Көлденең мониторинг дәстүрлі салықтық тексерулерді алмастыратын ақпараттық шешімдер арқылы мемлекеттік кірістер органдары мен салық төлеуші арасында онлайн-ақпарат алмасуды көздейді. Көлденең мониторинг ынтымақтастық, негізделген сенім, заңдылық, ашықтық және кеңейтілген ақпараттық өзара іс-қимыл қағидаттарына негізделетін болады, бұл даулы мәселелерді сотқа дейінгі тәртіппен реттеуге мүмкіндік береді.

Сурет 4. Көлденең мониторингте тұрған салық органдары мен салық төлеушілердің өзара іс –қимыл алгоритмі
Ескерту – [4] дереккөзі бойынша автормен құрастырылған.

Осылайша, көлденең мониторинг салықтық тәуекелдерді (өсімпұлдар мен

айыппұлдарды) едәуір төмендетуге, сондай-ақ бюджетке уақтылы түсімдермен қамтамасыз етуге және 3 жылдан астам уақытқа созылуы мүмкін салықтық тексерулердің қорытындылары бойынша ұзақ дауларды болдырмауға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Салық мониторингі – ірі салық төлеушілермен жұмыс істеудің тамаша үлгісі. Құжаттарды сұратудың, оларды салық органының жағында сақтаудың қажеті жоқ. Кез – келген уақытта жүйеде қажетті құжатты көруге болады. Әртүрлі құжаттардағы мәліметтерді салыстыру бойынша қол еңбегі салық органдарына қажетті талдамалық есептерді құру жүйелерінің функционалдық мүмкіндіктерімен ауыстырылады. Салық мониторингін жүргізудің автоматтандырылған құралдарын дамыту ірі салық төлеушілерді әкімшілендіру тетігін қайта құруға мүмкіндік береді, салықтық бақылау ұйымдардың ішкі бизнес-процестеріне енгізілетін және салық төлеушілер үшін көрінбейтін болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі) 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120-VI ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. URL:https://kodeksy-kz.com/nalogovuj_kodeks.htm. (жүгіну күні: 10.03.2024).

2. Мемлекеттік кірістер комитеті ірі компаниялардың мониторингін жүргізді. [Электрондық ресурс]. URL: <https://www.zakon.kz/pravo/6422578-monitoring-krupnykh-kompaniy-provel-komitet-gosdokhodov.html>. (жүгіну күні: 14.03.2024).

3. Қазақстанның 50 ірі салық төлеуші компаниясы анықталды. [Электрондық ресурс]. URL:<https://ru.sputnik.kz/20230821/nazvany-50-krupneyshikh-kompaniy-nalogoplatelschikov-kazahstana-37815869.html>. (жүгіну күні: 14.03.2024).

4. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми сайты. [Электрондық ресурс]. URL: www.gov.kz. (жүгіну күні: 20.03.2024).

УДК 336.13

ОРГАНИЗАЦИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСТАНА

Санабаев Алтынбек

Altynbek.Sanabaeyev@kazakhmys.kz

магистрант МВА «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева Астана
Научный руководитель – Мақыш С.Б.

Понятие «финансовая система» охватывает совокупность отношений, на основе которых образуются и используются соответствующие фонды денежных средств, а также органов, организующих эти отношения. Иногда понятие употребляется в узком смысле, только как совокупность финансовых учреждений государства, что неточно. Термин «система» означает действие взаимосвязанных элементов - подсистем, которые классифицируются по разным критериям.

В вышеприведенном определении термина заложена принципиальная модель классификации финансовой системы исходя из сущностной характеристики финансов, их места в общественно-экономических процессах. В соответствии с этим критерием финансовая система состоит из трех частей:

1. Совокупности финансовых отношений;
2. Совокупности фондов денежных средств;
3. Финансового аппарата управления.

Финансовая система является системой интеграционного типа, характеризуется тесной связью входящих в нее элементов (подсистем) и тем, что ни одна из ее подсистем не может существовать самостоятельно: финансы, с одной стороны, выражают часть производственных отношений и поэтому выступают элементом системы этих отношений, с другой - представляют систему, состоящую из взаимосвязанных элементов, имеющих свои